รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย

Appropriate Management Model for the Sufficiency Quality of Life Development in the Village of Surin Province Thailand

นิวัฒน์ ศรีบุญนาค
สาขายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง เพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด เพื่อหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง ของชุมชนคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย ใช้เทคนิค AIC เทคนิค SWOT และกระบวนการวิจัย PR&D ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้วิจัย เน้นการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการค้นหาระบบคุณค่าจากภูมิปัญญาดั้งเดิมมาบูรณาการ เชื่อมโยงสานต่อกันบนฐานการเรียนรู้ การวางแผนการดำเนินการของชุมชน และใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของเครือข่าย นำมาประยุกต์เป็นฐานใหม่ตามบริบทวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ที่ชุมชนร่วมกันคิดค้นการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ตามความถนัด สร้างผลผลิต สร้างรายได้ และพัฒนาให้ชุมชนคาบเหนือพึ่งพาตนเองได้ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนนี้เคยเป็นเส้นทางผ่านของคนเขมรที่บรรทุกปลาย่างมาขายและซื้อเครื่องบริโภคอุปโภคกลับลงไป มีทุนทางทรัพยากร เช่น ห้วยอำปึล ห้วยระหาร เป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากเทือกเขาดงรักที่ชุมชนใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรม มีอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่ยึดมั่นในพุทธศาสนา และความเชื่อแบบเขมรดั้งเดิม การศึกษาเพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด และการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติของชุมชนคาบเหนือ ได้ **กรอบ** คือ “ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดีมีสุข ไม่เป็นหนี้สิน ชุมชนเข้มแข็ง” **ได้เกณฑ์** 5 ด้าน คือ “ด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ และด้านการปกครอง” **มีตัวชี้วัด**รวม 25 ตัว มีโครงการรวม 40 โครงการ โครงการที่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การปฏิบัติจำนวน 4 โครงการ คือ โครงการอาบน้ำผู้สูงอายุ โครงการออมทรัพย์ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ และโครงการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผลการหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือแบบพอเพียง

จะต้องเน้นที่ **1) กระบวนการเรียนรู้และการจัดการชีวิต** จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน **2) สถานที่** ที่คนในชุมชนไปพบปะ ประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำงานร่วมกัน 3) **คณะกรรมการ** ซึ่งเป็นผู้แทนจากคนในชุมชนมาร่วมกันพัฒนา 4) **ยุทธศาสตร์**ใช้การประชาพิจัยทำแผนแม่บทชุมชน 5) **เนื้อหา** ของกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ

คำสำคัญ : รูปแบบที่เหมาะสม, การจัดการหมู่บ้าน, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aimed at studying community contexts of the people's life Quality in order to search for a model, criteria, indexes, patterns, contexts and procedures appropriate for the management. Appling a qualitative research technique by observation, in - depth interview, focus group, AIC, SWOT, and PR&D The procedures which emphasize the peopl's participation, the study was conducted at Karpnuer community, Tenmee sub-district, Muang district of Surin province.

The research applied searching procedures for value systems from local wisdom to integrate and transfer, which based unitedly on the peopl's learning, planning and proceeding. A social power was used in the development procedures of networks and an attempt applied resulted into a new base according to local cultural and environmental contexts where the people united participatively in thinking and solving problems. This formed the peopl's gathering into groups for life quality development in various aspects according to their skills, which yielded products, income and helped in the development of the people at Karpnuer community to be able to depend on themselves. The research findings and conclusions revealed that :

Karpnuer community used to be a traveling route of Khmer people who carried dried roasted fish for selling and buying goods for their utilization and consumption on the way back Natural resources viewing as capital include Ampel and Huay Raharn creeks. These are important water sources originating from Phanom Dongrak Range and the water is used in utilization in an agricultural aspect. This community possesses its own identity in a cultural aspect and holds fast to Buddhism and original Khmer beliefs. The research aimed at aspect studying for an appropriate model, criteria, indexes and proceeding into the people's implementation plans : A model of having "A High Quality of Life of the Community, Living Well and Happily without Debt in a Strong Community" was abtained with criteria in 5 aspects of cultural society, economy, education, environment, health and governing. From 25 indexes and 40 projects, 4 projects being successful in the proceeding plan towards its implementation were A Showering

Project for the Elderly, A Project for Savings, A Project for Organic Fertilizer and A Project for Wisdom Transferring.

Resulted findings in the patterns, contexts and appropriate procedures for the management at Karpnuer community revealed that a emphasis must focus on 1) learning,life and resources management **procedures**, 2) **places** where the people come to gather, make a meeting, exchange and learn and work participatively, 3) a **committee** which represents the community's people who come to help the development, 4) **strategies** employed in public having to determinate the community master plan and 5) **contexts** of the learning procedures and management depending a particular context of each community.

Key words : an appropriate model, village's management, a life quality development and a philosophy of Sufficient Economy.

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมในประเทศที่ยากจนยังไม่มีดัชนีที่ดีพอสำหรับบ่งชี้ งานเกี่ยวกับดัชนีสภาพแวดล้อมและการเชื่อมโยงความยากจนกับความมั่งคั่ง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจ และใช้นโยบายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมมาช่วยส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการเปรียบเทียบ ปรับเปลี่ยนทางสังคม ตลอดจนการเปิดเสรีในกลุ่มประเทศสังคมนิยมกับการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จากนั้นก็ดึงเอาประสบการณ์จากกลุ่มหนึ่งมาเป็นครูให้กับอีกกลุ่มหนึ่ง(ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2547) การใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาสร้างรากฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีมานานกว่า 37 ปี ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ดังกระแสพระราชดำรัส

....เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็ม ที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือน ตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็มแต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำ....

....การพัฒนาประเทศจำต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการที่ประหยัด แต่ถูกหลักวิชาการ เมื่อได้พัฒนาบนความมั่นคงพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว ค่อยสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงต่อไป....

....การสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยส่งเสริมทีละเล็กละน้อย ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบ ตามความกระหายที่อยากสร้างของใหม่ ความแปลกใหม่เพราะความจริงสิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไป

ย่อมจะต้องเป็นสิ่งเก่า...(มูลนิธิชัยพัฒนา. 2537 : 23-28)

จากการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาประเทศทำให้องค์การสหประชาชาติหรือ UN (United Nation) ได้ทรงทูลเกล้าถวายรางวัลการพัฒนาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" มีหลักสำคัญอยู่ 5 ส่วน ส่วนแรก เป็นกรอบความคิด ที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ส่วนที่สอง คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ส่วนที่สาม ความพอเพียง ซึ่งประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ส่วนที่สี่ เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ส่วนที่ห้า แนวทางปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (ชัยพัฒนา : 2537)

ในต้นศตวรรษที่ 21 โลกเริ่มให้ความสนใจกับการพัฒนาประเทศ ที่ไม่ได้เน้นตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เน้น "ความสุข" เป็นการปรับเปลี่ยนไปสู่การพัฒนาคน จากรายงานของสหประชาชาติ (Human Development Report, 1994 :18) ระบุว่าคนในแถบเอเชียแปซิฟิกเกือบ 800 ล้านคน ตกอยู่ภายใต้ความยากจนมากที่สุด สหประชาชาติได้ให้ความสนใจที่จะผลักดันแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแนวคิดและมาตรการด้านประชารัฐ (Governance) เข้าไปไว้เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิจัย นักพัฒนา และประชาชนเป็นภาคี และใช้ทุนทางสังคมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม (Banuri, Hyden. Juna and Rivera, 1994) ในการประชุมระหว่างประเทศของเอเชียแปซิฟิกของ UNDP ที่ กรุงโซล (2541) ได้มีการอธิบายเรื่อง "ความสุขมวลรวมประชาชาติ" อย่างกว้างขวาง จากบทความเรื่อง "ระบบคุณค่ากับการพัฒนา : ความสุขมวลรวมประชาชาติ" ของนายเลียงโป จิกมี่ วาย ธนเลย์ ประธานคณะรัฐมนตรีคณะรัฐบาลหลวงแห่งประเทศภูฏาน นับเป็นการเปิดตัว GDH (Gross Domestic Happiness) โดย UNDP ที่ต้องการดึงตัวชี้วัดการพัฒนาประชาชาติให้ออกห่างจากตัวเลขทางเศรษฐกิจมาสู่ "ตัวชี้วัดการพัฒนาคน" (Human Development Index-HDI : 1994) จากกระแสโลกที่เปลี่ยนไปได้มีการพูดถึง "ความสุขมวลรวมประชาชาติ" (GDH) พูดถึงHP (Happy Planet Index) อย่างจริงจัง สหประชาชาติเริ่มกำหนดตัวชี้วัดใหม่ให้เป็น HDI (Human Development Index) คือ ความพอใจในชีวิต การมีอายุยืนโดยเฉลี่ย และการใช้ทรัพยากรแบบสร้างสรรค์มากกว่าการวัดด้วย GDP

แนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม รอบรู้ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ในระยะ 5 ปีในช่วงแผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 10 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ตามความเหมาะสมให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง มุ่งเสริมสร้างคนไทยให้มีสุขภาวะที่ดี และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 50) วิธีการพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบพึ่งพิงรัฐ ทำให้เศรษฐกิจและสังคมอ่อนแอลง รัฐมุ่งเน้นวิธีสั่งการจากเบื้องบน (Top down) มากกว่าการสร้างอำนาจของชุมชน (Empower Evaluation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนสามารถคิดวิเคราะห์ตัดสินใจดำเนินกิจกรรมและประเมินผลของชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะยังผลสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังชุมชนเข้มแข็งตัวอย่าง เช่น อินแปง ไม้เรียง ท่าสว่าง ฯลฯ

ชุมชนอินแปง ที่จังหวัดสกลนคร ไม้เรียงที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่พัฒนาแบบก้าวกระโดดแต่มั่นคงและยั่งยืน ที่ท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์มีหลวงพ่อนาน พระภิกษุที่นำชุมชนพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ของในหลวง เป็นตัวอย่างในความพอเพียง (ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์) ที่ไม้เรียงของประยงค์ รณรงค์ (ได้รับรางวัลแม็กไซไซ สาขาผู้นำชุมชน ปี 2547) ผู้มีทุนทางปัญญา หาวิธีแก้ไขปัญหายางพาราด้วยการสร้างโรงงานรีดยางพาราเอง มีการกำหนดราคายางพาราด้วยวิธีการบริหารจัดการที่ชาญฉลาด ด้วยยุทธศาสตร์ “แผนแม่บทยางพาราไทย” โดยความร่วมมือของชุมชน ที่อินแปง จังหวัดสกลนคร ชุมชนได้เรียนรู้ ค้นพบความจริงอันยิ่งใหญ่แห่งภูมิปัญญาบรรพบุรุษว่า ธรรมชาติเป็นผู้ให้ชีวิตชาวอินแปง เพาะพันธุ์กล้าไม้พื้นบ้านจากป่า และสมุนไพร หวาย และอื่นๆ รวมมูลค่าไม่ต่ำกว่าหลายร้อยล้านบาท ซึ่งเป็นมูลค่าที่เกิดจากการมองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ และสรรพสิ่งรอบตัวนำมาจัดการให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นทวีคูณ (เสรี พงศ์พิศ.2548 : 11) ชุมชนดังกล่าว มีการพัฒนาวิถีชีวิตให้เกิดความสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสม (Survival For The Fitness) ของชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) ที่กล่าวว่า “แม้ทุกสังคมมีการพัฒนาตามลำดับเป็นขั้นตอนแต่ก็ยังมีสังคมหนึ่งเจริญกว่าอีกสังคมหนึ่ง... บางสังคมเจริญข้ามขั้น” รูปแบบการจัดการชุมชนที่เน้นการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยชุมชนได้คิดค้นแนวทางการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม และพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้เกิดรายได้ ทำให้ปัญหาต่างๆ ลดลง สอดคล้องกับคำกล่าวของประเวศ วะสี (2546) ที่ว่า “กุญแจความเจริญอย่างแท้จริงและยั่งยืนอยู่ที่ความเข้มแข็งของฐานล่างของสังคม อะไรๆ ที่ฐานแข็งแรงย่อมเติบใหญ่และมั่นคงได้”

จากกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาประเทศได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและการพัฒนาสังคมที่มุ่งเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเรียกว่า “การพัฒนาคุณภาพชีวิต” แต่การพัฒนาดังกล่าวยังไม่มีรูปแบบที่เหมาะสม ถ้ามีการใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือจะมีกระบวนการพัฒนาอย่างไร

จึงมีคำถามว่า บริบทชุมชนและตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนคาบเหนืออย่างไร กรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง โดยใช้ฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง รูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือแบบเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาตามประเด็นคำถาม

การศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง เพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด และเพื่อหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง ในหมู่บ้านคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบคำตอบ ดังนี้

ประเด็นการศึกษาบริบทชุมชน ในอดีตที่ตั้งบ้านคาบเหนือเป็นเส้นทางผ่านระหว่างเมืองสุรินทร์สู่เขตอำเภอลำดวน สังขะ ช่องจอม และเข้าสู่ประเทศกัมพูชา ชาวเมืองสุรินทร์มีสัมพันธ์กับชาวเขมรต่ำ ซึ่งชาวเขมรต่ำบรรทุกปลาย่างขึ้นมาขายในแดนไทยครั้งละ 2-3 เล่มเกวียนและซื้อเครื่องบริโภคอุปโภคกลับลงไป (พระยาสุนธรพิพิธ. 2515 : 25, 38) สภาพโดยรอบของหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใหญ่ที่เกิดจากเทือกเขาดงรัก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของห้วยอำปึล และห้วยระหาร ชุมชนทำนาเป็นอาชีพหลัก มีอาชีพเสริมตามความถนัดของแต่ละครัวเรือน ชุมชนคาบเหนือมีประชากรชาย 622 คน ประชากรหญิง 615 คน รวมทั้งสิ้น 1,237 คน จำนวน 295 ครัวเรือน อยู่ในช่วงอายุ 50-60 ปี 103 คน คิดเป็นร้อยละ 17.02 อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป 131 คน คิดเป็นร้อยละ 21.65 (แผนแม่บทชุมชนคาบเหนือ. 2551 : 4)

สภาพสังคมในชุมชนคาบเหนือยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเหนียวแน่น เช่น ประเพณีแซนโดนตา ประเพณีแคแจต (เดือนห้า) จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมประเพณีแคแจตกล่าวว่า “บุญนี้ทำเป็นประจำทุกปีไม่เคยขาดลูกหลานจะกลับมาอาบน้ำให้ตา-ยาย” (สุเทียน สุดแสนฉุน. 2549) ในชุมชนยังมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทุนทางปัญญา และทุนทางสังคมของชุมชน เช่น ด้านพืชสมุนไพร การแพทย์แผนโบราณ การทอผ้าไหม ศาสนาและพิธีกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน การทำขนม ศิลปกรรม ภาษาวรรณกรรม และมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโรงเรียน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน โรงสีชุมชน ทอผ้าไหม เลี้ยงปลานิลในบ่อดิน และกลุ่มเลี้ยงโคขุน (คำพัด แม่นจิต. 2550) การสืบทอดรูปแบบการปกครองเยาวชนสู่ความเป็นผู้ใหญ่ด้วยคำสอนเพื่อเป็นคนดีต่อครอบครัวและสังคม ปัจจุบันมีการปกครองตามนโยบายของรัฐ ผู้นำชุมชนที่ถูกคัดเลือกต้องมีคุณธรรม มีภาวะผู้นำ (ประกายเพชร มากสมจิตต์. 2549)

จากบริบทชุมชนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชุมชนคาบเหนือมีอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่โดดเด่นโดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงรักษา ยึดมั่นในพุทธศาสนาและความเชื่อแบบเขมรดั้งเดิม จากข้อมูลผู้สูงอายุจำนวนมากถึง 131 คน ถือเป็นจุดยึดเหนี่ยวให้สังคมประเพณีวัฒนธรรมคงอยู่ เพราะคนในชุมชนคาบเหนือจะมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษสูง เคารพผู้สูงอายุและถือเป็นเป็นปูชนียบุคคล เห็นได้ชัดจากประเพณีแซนโดนตา (ไหว้บรรพบุรุษ) ที่สั่งสมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นการหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด การขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ ผลการศึกษาพบว่า

1. กรอบหรือภาพฝัน (ในอุดมคติ) ของชุมชนคาบเหนือ คือ "ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดีมีสุข ไม่เป็นหนี้สิน ชุมชนเข้มแข็ง"

2. เกณฑ์หรือภาพรวม ได้เกณฑ์ 5 ด้าน คือ "ด้านสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ และด้านการปกครอง"

3. ตัวชี้วัด หรือ ภาพย่อย เป็น แผนชุมชนที่ย่อยลงไปในโครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติและสัมผัสได้ มีตัวชี้วัดและโครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติ รวม 25 ตัว มีโครงการรวม 40 โครงการ ตามเกณฑ์แต่ละด้าน ดังนี้

ด้านสังคมและวัฒนธรรม มีตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) ไม่มีสิ่งมึนเมาในงานศพ ลดละเลิกอบายมุข 2) มีหลักประกันคุณภาพชีวิตของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย 3) การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน นับถือบรรพบุรุษ 4) มีกิจกรรมของวัดและเยาวชน 5) มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้มีโครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจำนวน 11 โครงการ คือ โครงการงานศพปลอดสิ่งมึนเมา หมู่บ้านสีขาว ออมทรัพย์วันละบาทตั้งแต่เกิดจนตาย สงเคราะห์คนชราและคนพิการ สร้างห้องน้ำซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ทำบัตรประชาชนกองทุนอาหารเพื่อยังชีพ แซนโดนตาและเรือมอันเร ประเพณีสงกรานต์อาบน้ำผู้สูงอายุ เยาวชนนุ่งผ้าถุง ผ้าโสร่งเข้าวัด อบรมคุณธรรมจริยธรรมช่วงเข้าพรรษา และโครงการจัดตั้งศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัด 6 ตัว คือ 1) นำหลักเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกผักกินเอง และเกษตรผสมผสาน 2) การออมทรัพย์ 3) ลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ 4) การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ลดการใช้ปุ๋ยเคมี 5) สนับสนุนให้มีอาชีพเสริม 6) สร้างหน่วยงานหรือองค์การรองรับผลผลิตของชาวบ้าน และได้โครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจำนวน 14 โครงการ คือ โครงการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงปลาบ่อพลาสติก การออมทรัพย์ กลุ่มเงินล้าน งดบุหรี่-เหล้า ทำบัญชีรายรับ รายจ่าย เลี้ยงวัว การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การเลี้ยงวัวขุน ใช้มูลสัตว์ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้า เลี้ยงวัวขุน สร้างตลาดในชุมชน และโครงการตั้งศูนย์เรียนรู้ฝึกวิชาชีพฝึกอบรมอาชีพ

ด้านการศึกษา มีตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) มีโครงการดี ๆ เข้ามาให้ความรู้ทางชุมชนได้เรียนรู้มากขึ้น 2) ส่งเสริมให้มีการสอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนให้มาก 3) เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กเยาวชน 4) การสร้างค่านิยมในการเรียนรู้ให้รู้และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้โครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจำนวน 7 โครงการ คือ โครงการถ่ายทอดภูมิปัญญา โครงการสำนึกรักบ้านเกิด พี่สอนน้อง อบรมกฎหมายชาวบ้าน อบรมคุณธรรมจริยธรรม ดนตรีพื้นบ้าน และโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านวัฒนธรรม

ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ มีตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) ปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม 2) มีระบบจัดการขยะมูลฝอย 3) รณรงค์ให้ใช้ปุ๋ยคอกอินทรีย์มากขึ้น 4) มีการส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ 5) ให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และได้โครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจำนวน 4 โครงการ คือ โครงการปลูกต้นไม้ ทำปุ๋ยอินทรีย์

และปุ๋ยชีวภาพ รั้วกินได้ อบรมรักษาสิ่งแวดล้อม รณรงค์ไม่เผาตอซัง ประปาเพื่อการอุปโภคและใช้สำหรับอาชีพเสริมทางการเกษตร ธนาคารขยะ และโครงการถนนสะอาดปราศจากมลพิษ

ด้านการปกครอง มีตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) มีผู้นำที่เข้มแข็ง การสร้างผู้นำที่มีภาวะแห่งความเป็นผู้นำ 2) ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ทำและร่วมแรง 3) มีสภาชุมชนของชุมชน 4) นำหลักการแนวคิด ปรัชญาของนักปกครองมาประยุกต์ใช้ 5) จัดอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และมีโครงการกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจำนวน 4 โครงการ คือ โครงการอบรมผู้นำชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความรู้ด้านกฎหมายเบื้องต้นอบรมอาสาพัฒนาประชาธิปไตย และโครงการให้ความรู้เรื่องการเลือกตั้ง และการรณรงค์ไม่ซื้อสิทธิ์ขายเสียง

4. การขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การปฏิบัติ ตัวอย่างโครงการที่ประสบผลสำเร็จ จากการขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การปฏิบัติ ของชุมชนคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 5 โครงการ คือ โครงการอาบน้ำผู้สูงอายุ โครงการออมทรัพย์ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ โครงการถ่ายทอดภูมิปัญญา และโครงการอบรมภาวะผู้นำ ดังนี้

ผลจากโครงการอาบน้ำผู้สูงอายุ ชุมชนดำเนินงานได้ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม คือ มีผู้สูงอายุจำนวน 131 คนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข และเกิดความประทับใจ ลูกหลานมีโอกาสแสดงความรัก เคารพ และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การอาบน้ำผู้สูงอายุทำให้จิตใจของคนในชุมชนมีความสุข เกิดความซาบซึ้งประทับใจในบรรยากาศ และภาพเหตุการณ์ ที่ได้เห็นผู้สูงอายุมารวมกลุ่มพูดคุย หัวเราะอย่างมีความสุข จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมงานกล่าวว่า

"ตามีความสุขมากนะที่ลูกหลานได้จัดกิจกรรมขึ้นมา ปีหนึ่งได้พบกันครั้งหนึ่ง เพราะไปไหนมาไหนไม่สะดวก ไม่รู้ว่าตนเองนั้นจะตายเมื่อไร การได้มาร่วมกิจกรรมเหมือนได้มาต่ออายุให้ยืนยาวอีก รู้สึกดีใจที่ได้มาพบปะผู้คนมากหน้าหลายตา คนไหนที่ไม่เคยรู้จักก็ได้รู้จักกันและมีความซาบซึ้งใจที่ได้เห็นลูกหลานมาอาบน้ำให้ได้กินข้าวร่วมกันถามข่าวกัน ส่วนตาเองก็ไม่มีอะไรจะให้ลูกหลานนอกจากจะให้พร" (บาน มีหมดจบ. 2551)

"อยากให้ตาได้อาบน้ำที่เกิดจากความรู้สึกถึงความกตัญญูของลูกหลานอย่างน้อยในวันนี้ ลูกหลานก็ได้ขอขมาลาโทษท่าน และยังภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รักษาประเพณีวัฒนธรรมอาบน้ำผู้สูงอายุให้คงอยู่อีกต่อไป" (วรุณยุภา ดอกกระทุ่ม. 2551)

จากโครงการดังกล่าว เกิดผลในภาพลึกและภาพกว้างต่อชุมชน เพราะสามารถรวมกลุ่มคนในชุมชนให้ร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจและเหนียวแน่น ส่งผลให้วัฒนธรรมเขมรมีอัตลักษณ์เข้มข้น

ผลจากโครงการออมทรัพย์ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการต่อเนื่องนานถึง 18 ปี โดยการรวมกลุ่มจัดทำระบบออมทรัพย์ด้วยตนเองภายในชุมชน ปัจจุบันมีสมาชิกมากกว่า 200 คน มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาอุปสรรคและหาวิธีแก้ไขปัญหาทุกวันที่ 5 ของเดือน กลุ่มออมทรัพย์มีเงินทุนหมุนเวียนมากกว่า 7,000,000 บาท เป็นผลให้ชุมชนเข้มแข็งมีพลังต่อรองระบบการเงินของสถาบันการเงินได้ เกิดการเรียนรู้การบริหารจัดการรายรับรายจ่ายภายในครัวเรือนตนเอง

การดำรงชีวิตสะดวกขึ้น มีการปันผลคืนให้กับสมาชิกด้วยความเป็นธรรม สามารถจัดเป็นกองทุนสาธารณกุศลช่วยเหลือองค์กรต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ชุมชนมีศักยภาพพัฒนาเศรษฐกิจด้วยฐานการเงินที่ได้รับจากการวางแผนดีและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนคาบเหนือได้อย่างสมดุล สามารถผลักดันและส่งเสริมให้กลุ่มขับเคลื่อนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีระบบชัดเจนขึ้น (พันนิดา วังเวงจิตร. 2550)

ผลจากโครงการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยนายบาน มีหมดจบ (อายุ 84 ปี) สืบทอดการเป็นอาจารย์ธรรม ให้นายสนม มั่นยืน (อายุ 40 ปี) โดยเรียนรู้ระเบียบการปฏิบัติจริง เริ่มจากการเป็นผู้ช่วย และค่อยๆ ซึมซับ จดจำ ทำตามครู จนเริ่มเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้จึงให้ลงมือดำเนินการเองโดยมีนายบานคอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำในบางอย่างที่ปฏิบัติไม่ถูก เป็นผลให้ภูมิปัญญาด้านอาจารย์ธรรมยังคงอยู่กับคนในสังคมและใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยววัฒนธรรมความเชื่อและคนในชุมชนให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

ผลจากโครงการปุ๋ยอินทรีย์ เป็นโครงการ ที่ชุมชนคาบเหนือรวมกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ผสมกับวัชพืช และนำผลผลิตที่ได้ไปใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ส่งผลให้ข้าวอินทรีย์ ซึ่งผลิตในโรงสีของชุมชน สามารถขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด และเป็นการปรับทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร ทำให้คนในชุมชนรักษาสมดุลของร่างกาย มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง เพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจ ลดค่าใช้จ่ายปุ๋ยเคมีที่มีราคาสูง เพิ่มผลผลิตที่ปลอดสารพิษมีคุณค่าต่อชีวิตของคนในชุมชน

ผลจากโครงการอบรมภาวะผู้นำ เป็นการสร้างจิตสำนึกของผู้นำองค์กรให้มีความเป็นธรรมในการปกครอง สร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำขององค์กรท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐและเอกชน เน้นความสามัคคี ผลจากการอบรมทำให้ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดในการปฏิบัติงานและร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชน นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาศักยภาพการทำงาน และการตัดสินใจ

จากการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนสู่การปฏิบัติ ทั้ง 5 โครงการ มีการเชื่อมโยง และกำหนดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ชุมชนคาบเหนือเกิดจิตสำนึก ความทรงจำ และสร้างประสบการณ์ร่วมกัน ก่อให้เกิดพลังอำนาจในการปกป้องสิทธิของกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ องค์กรในชุมชนได้ประสานความสัมพันธ์ โดยใช้วัฒนธรรมเสริมภูมิปัญญาเดิม สร้างพลังต่อสู้กับกระแสความทันสมัยที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน โดยมีพระสงฆ์คอยขัดเกลาสติปัญญา มีการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในชีวิตประจำวันโดยการรวมกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดอย่างเป็นรูปธรรม มีการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจ และการหาตัวชี้วัดตามเกณฑ์ 5 ด้าน นำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชน และขับเคลื่อนแผนชุมชนเป็นโครงการนำสู่การปฏิบัติ โดยใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ และด้านการปกครองตลอดจนความรู้และเทคโนโลยี ที่จะทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันคิดค้นหาทางออกของชุมชน

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและพึ่งตนเองได้ ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ต่อไป

ประเด็นการหา รูปแบบ เนื้อหา กระบวนการ ผู้วิจัยได้ใช้กรณีตัวอย่างชุมชนพึ่งตนเองของหลายชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ มาเป็นตัวอย่างกระตุ้นให้ชุมชนได้เกิดจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจพัฒนาชุมชนตนเองตามทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา และทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ผลจากการศึกษากรณีชุมชนบ้านคาบเหนือ ทำให้เห็นรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของชุมชน ที่จะสามารถนำไปเป็นต้นแบบเพื่อให้ชุมชนทั่วไป ได้นำไปใช้ ผลจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการผู้แทนชุมชน 2 ครั้ง ทำให้ได้รูปแบบ เนื้อหา กระบวนการ ดังนี้

1. รูปแบบ ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง ในชุมชนคาบเหนือมี 1) ตามอัธยาศัย (การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามสื่อและเอกสาร) 2) การศึกษาดูงาน 3) การฝึกอบรม 4) การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง 5) การศึกษานอกระบบ (คนในชุมชนคาบเหนือจัดขึ้น)

2. เนื้อหา การพัฒนาชุมชนคาบเหนือสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ 5 ด้าน คือ เนื้อหาเกี่ยวกับด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การอาบน้ำผู้สูงอายุ ที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนคาบเหนือมี “อัตลักษณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม” ที่ยังคงรักษา และยึดมั่นในพุทธศาสนาและความเชื่อแบบเขมรดั้งเดิม เนื้อหาเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดการกลุ่มออมทรัพย์ **“ที่เน้นการแก้ปัญหาหนี้สิน”** ด้วยการรวมกลุ่มออมทรัพย์จนมีเงินทุนหมุนเวียนไม่ต่ำกว่า 7,000,000 บาท นำมาช่วยแก้ปัญหาในชุมชน เนื้อหาเกี่ยวกับด้านการศึกษา เช่น การสืบทอดภูมิปัญญาด้านอาจารย์ธรรมที่นำมาเป็น **“เครื่องยึดเหนี่ยววัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน”** ให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เนื้อหาเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ เช่น การรวมกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ผสมกับวัชพืชไปใช้ในการเกษตร ทำให้คนในชุมชน **“รักษาสมดุลของร่างกาย มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง ลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ เพิ่มผลผลิตที่ปลอดสารพิษ มีคุณค่าต่อชีวิต”** ของคนในชุมชน เนื้อหาเกี่ยวกับด้านการปกครอง เช่น การอบรมภาวะผู้นำเพื่อสร้างจิตสำนึกของผู้นำองค์กรให้มีความเป็นธรรมในการปกครอง สร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำขององค์กรท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐและเอกชน เน้นความสามัคคี และ **“เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนความคิด”** ในการปฏิบัติงานร่วมแก้ไขปัญหา นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาศักยภาพการทำงาน และการตัดสินใจ

3. กระบวนการ เกิดจากการริเริ่มของผู้นำชุมชน คือ เริ่มต้นจากกำนันตำบลเทนมีย์ คือ นายประสิทธิ์ ฉายกล้า และคณะมีความมุ่งมั่นต้องการจะเรียนรู้ และพัฒนาชุมชนบนฐานความรู้ โดยการพบปะแลกเปลี่ยนเสวนากันจนได้เกิดการรวมกลุ่มลงขันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาด้วยเงินเพียง14,000 บาท แต่ไม่พอให้กู้ยืม จึงไปกู้ยืมจากกองทุนมูลนิธิพัฒนาอีสาน(Net) จำนวน 200,000 บาท เชิญวิยากรมาอบรมให้ความรู้ และนำมาบริหารจัดการแก้ปัญหาหนี้สินในชุมชนอย่างมีระบบ และพบแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งได้จากข้อมูลความรู้ที่หาเองหรือไปเรียนรู้จากที่อื่น การเรียนรู้ไปพร้อมกับการปฏิบัติก่อให้เกิดรูปแบบที่มั่นคง เป็นการ “ระเบิดจากข้างใน” ตามพระราชดำรัส

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นผลของการเรียนรู้ที่พัฒนาศักยภาพของผู้คน พัฒนามาจากข้างใน

ยุทธศาสตร์ดำเนินการ

ผลจากการลงมือทำยุทธศาสตร์ดำเนินการหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง จะต้องเน้นที่ **1) กระบวนการ** การเรียนรู้และการการจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน **2) สถานที่** ให้คนในชุมชนคาบเหนือสามารถไปพบปะ ประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำงานร่วมกันในชุมชน คือ ศาลาเอสเอ็มแอล (SML) **3) คณะกรรมการ** คัดเลือกจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ประสานผู้แทนที่จะมาร่วมกันพัฒนาชุมชน **4) ยุทธศาสตร์** เป็นเครื่องมือการทำประชาพิจัย ทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองให้มากที่สุด **5) เนื้อหา** ของกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมหรือบริบทของภูมิสังคมของชุมชนนั้นๆ

แนวคิดการหารูปแบบการจัดการหมู่บ้าน

แนวคิดในการหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงจะต้องประกอบด้วย หลักการหรือหลักคิด แรงจูงใจ (เป็นผลลัพธ์) และแรงบันดาลใจ (เป็นผลสัมฤทธิ์) ดังนี้

1. หลักการหรือหลักคิด ที่ชัดเจนว่าต้องการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองให้พึ่งตนเองได้ เชื่อมั่นว่ามีทุนท้องถิ่นเพียงพอเพื่อจะเริ่มต้นอย่างมั่นคง ที่เหลือให้ข้างนอกมาเติมเต็มให้ได้ และต้องมีเครื่องมือ วิธีการที่ดีที่จะนำไปสู่เป้าหมาย คือ กระบวนการทำประชาพิจัย

2. แรงจูงใจ เป็นผลลัพธ์ (output) หรือผลผลิตที่เห็นได้ สัมผัสได้ในระยะสั้น ที่จะทำให้ชุมชนอยากมีส่วนร่วม เช่น ทำให้มีรายได้ แก้ปัญหาหนี้สินได้ ทำแล้วสุขภาพดีขึ้น

3. แรงบันดาลใจเป็นผลสัมฤทธิ์ (outcome) ที่มาจาก “ข้างหลัง” มองเห็น “ข้างหน้า” คือ ความปรารถนาที่จะเห็นชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ แก้ปัญหาความทุกข์ยากจากหนี้สินและการกินการอยู่ที่ไม่เหมาะสม แรงบันดาลใจซึ่งสัมพันธ์กับ “วิสัยทัศน์” (vision)

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในหมู่บ้านจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่าผลสำเร็จจากกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ค้นพบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ช่วยให้พบกับความพอเพียง เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาตนเองได้ และเกิดความเข้มแข็ง พร้อมเป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นที่ยังอ่อนแอ และได้ทีมวิทยากรกระบวนการที่เป็นตัวจักรสำคัญทำให้แผนแม่บทชุมชนขับเคลื่อนไปตามเป้าหมาย และประสบผลสำเร็จทุกระดับ ดังนี้

ระดับบุคคล คนในชุมชนคาบเหนือมีความกระตือรือร้นและตื่นตัวในการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่นไม่ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ใช้เงินเท่าที่จำเป็น มีการประหยัดและอดออม สมาชิกในครัวเรือนมีการเก็บออม มีการปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคและขาย มีรายได้พอเลี้ยงตนเอง ลดละ เลิกอบายมุข ปลอดสิ่งเสพย์ติด มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง

คุ้มค่า **ระดับครอบครัว** ครัวเรือนมีการลดรายจ่าย มีการออมทรัพย์ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชผัก สวนครัวปลอดสารพิษ โดยใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ในการเพาะปลูก มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ มีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และใช้ทรัพยากรที่อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในครัวเรือน มีการวางแผนการดำเนินการชีวิต ทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีความเอื้ออาทร และสัมพันธภาพในครอบครัวดี มีภูมิคุ้มกันที่ดี **ระดับชุมชน** ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี เอื้ออาทรต่อกัน เรียนรู้ในการบริหารจัดการทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ทุนทางทรัพยากร ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ผู้นำมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในหลักศาสนา ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ชุมชนค้นพบความพอเพียง ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาชุมชนได้ มีความเข้มแข็งพร้อมเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่น มีทีมวิทยากรกระบวนการช่วยขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนไปสู่เป้าหมาย และประสบผลสำเร็จทุกระดับ เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาส่งผลให้เกณฑ์ทั้ง 5 ด้านเกิดผลสัมฤทธิ์ตามแผนชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนอื่นมาศึกษาเรียนรู้นำไปเป็นแนวทาง ส่งผลในภาพกว้างสู่ระดับชาติต่อไป และมี**ข้อเสนอแนะ**จากการวิจัย คือ ควรมีกิจกรรมการเรียนรู้สม่ำเสมอ และเรียนรู้จริงในสิ่งที่ตนเองทำการนำแผนมาปฏิบัติให้เกิดผลจริงต้องมีการเรียนรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ควรมีการปรับปรุงแผนแม่บทชุมชนให้ทันกับยุคสมัย

สรุป

การหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงของชุมชนบ้านคาบเหนือ ซึ่งได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมวิจัย โดยใช้กลยุทธ์พัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ความร่วมมือจากหลายส่วนแบบพหุภาคี และใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านกิจกรรมการปฏิบัติ ผลการศึกษาได้ค้นพบกระบวนการมีส่วนร่วมที่ช่วยให้ชุมชนพบกับความพอเพียง เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตัวเองได้ ได้ทีมวิทยากรกระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชนสร้างให้เกิดพลังเรียนรู้ร่วมกัน ใช้ความคิดสร้างสรรค์มาช่วยกันกำหนดยุทธศาสตร์ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมค้นหาตัวชี้วัดจัดทำแผนและนำไปทดลองปฏิบัติ มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียนไม่ต่ำกว่าเจ็ดล้านบาท เห็นคุณค่าของทรัพยากรจากอ่างเก็บน้ำอำปึล และห้วยเสนง ว่าเป็นที่ให้ชีวิต มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ และสรรพสิ่งรอบตัวนำมาจัดการใหม่ให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่เน้นการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คิดค้นแนวทางการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม จนเกิดการรวมกลุ่มอาชีพตามความถนัด สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

บรรณานุกรม

ข้อมูลสนาม

คำพัด แม่นจิต. (หญิง) อายุ 58 ปี (2550 : เมษายน 19) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

บาน มีหมดจบ. (ชาย) อายุ 84 ปี (2551 : เมษายน 24) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

ประกายเพชร มากสมจิตร. (ชาย) อายุ 42 ปี (2549 : มีนาคม 5) **สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล** บ้านเลขที่ 67 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

ประสิทธิ์ ฉายกล้า. (ชาย) อายุ 58 ปี (2550 : เมษายน 11) **กำนันตำบลเทนมีย์** บ้านเลขที่ 161 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

พันนิดา วังเวงจิตร. (หญิง) อายุ 38 ปี (2550 : เมษายน 24) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่17 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

วรุณยุภา ดอกกะทุ่ม. (หญิง) อายุ 16 ปี (2551 : เมษายน 24) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 261 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

สมศรี มีหมดจบ. (ชาย) อายุ 48 ปี (2550 : เมษายน 19) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 186 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

เสนือน คงเร่งดี. (ชาย) อายุ 52 ปี (2548 : เมษายน 9) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

สุเทียน สุดแสนฉุน. (หญิง) อายุ 73 ปี (2550 : เมษายน 19) **ชุมชนคาบเหนือ** บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

เอกสารอ้างอิง

คณะประมวลกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2537. **มูลนิธิชัยพัฒนา.** กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2547. **ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพฯ : บริษัทสุขุมบุตร จำกัด สถาบันนโยบายศึกษา.

ดวงทิพย์ สุรินทาธิป. 2549. **วัฒนธรรมอันหลากสีของมนุษยชาติ.** กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

_____ . 2541. **กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

พรรณทิพย์ เพชรมากและคณะ. มปป. **แผนชีวิตชุมชน : ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.** เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง.

ประสิทธิ์ ฉายกล้าและคณะ. 2551. **แผนแม่บทชุมชนบ้านคาบเหนือ** หมู่ที่ 5. สุรินทร์ : ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.

ประเวศ วะสี. 2546. **ประชาคมตำบล.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพ ฯ : มติชน.

สุนทรพิพิธ, พระยา. 2515,2516. **บันทึกความทรงจำ 1,2,3,4,** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

สุรชาติ บำรุงสุข. 2547. ธันวาคม, 30. **มติชนสุดสัปดาห์.** : 36

เสรี พงศ์พิศ. 2546. **แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์

_____ . 2548. **ปรัชญาชีวิตคิดนอกกรอบ.** กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

Alfred L, Kroeber. 1966. **The Nature of Culture.** Chicago : University of Chicago Press.

Charles, Darwin. 1952. **On the Origin of Species.** New York : Atheneum.

Franz, Boas. 1940. Race, **Language and Culture.** New York : Free Press.

Schmacher. E. F. 1973. **Small is Beautiful : Economics as if People Mattered.** Reprint. Originally published : London : Blond and Briggs.

UNDP. 1994. **Human Development Report 1994.** New York : Oxford University Press, Table 18, PP. 164 – 5.

_____ . 1995. **Human Development Report 1995.** New York : Oxford University Press, Table 39, PP. 214 – 5.